

ՀԱՆԵԼՈՒԿԻ ԺԱՆՐԻ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՊԱՐՈՒՅՐ ՍԵՎԱԿԻ ՊՈԵԶԻԱՅՈՒՄ

ԱՐՄԵՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Ժողովրդական բանավեստի գանձարանում հանելուկը ամենամասսայական և ամենա-
սիրված տեսակներից մեկն է եղել, որը պայմանավորված էր նրա՝ թե՛ իբրև ժամանցի ու
մրցության, թե՛ մտավարժության նպատակներով կիրառությամբ: Բանահյուսության այլ տե-
սակների նման հանելուկն էլ է ներթափանցել գրականություն՝ ներկայացնելով ոչ միայն որ-
պես ինքնուրույն ժանր, այլև հանելուկաբնույթ խաղեր¹:

Միջնադարի բանաստեղծները, գրողներն ու գիտնականներն իրենց գործերում մեծ տեղ են
հատկացրել հանելուկին²:

Պ. Սևակն իր նախորդների գրական ավանդույթների շարունակողն էր ու նաև՝ «ավանդա-
խախտը» (Թումանյանին գնահատելիս սևակյան բնորոշումն է)³: Նրա ստեղծագործություննե-
րում հանելուկի 23 կիրառության ենք հանդիպում և բոլորն էլ՝ չափածո խոսքում: Դրանք ոչ թե
բանահյուսական նյութի գրական մշակումներ են, այլ այդ տեսակի տարաբնույթ դրսևորում-
ներ: Սևակյան հանելուկատիպ գործածությունները բխում էին բանաստեղծի՝ պոեզիայում
նոր խոսք ասելու և ապրածն ու զգացածը նորովի վերարտադրելու նպատակամղումից: Նման
պարագաներում դրանք ոչ ժամանցի ու մրցության նպատակ են հետապնդում և ոչ էլ մտա-
վարժության: Պ. Սևակի ստեղծագործություններում հանելուկային կիրառությունները դառ-
նում են բանաստեղծի ներաշխարհը բացահայտելու յուրատեսակ միջոց և նպաստում անկեղծ
ու մտերմիկ միջավայր ստեղծելուն:

Ժողովրդական հանելուկի կիրառման լսարանը միշտ եղել է ընդգրկուն, և հազվադեպ է
հարց ու պատասխան անցկացվել երկու անձանց միջև: Հանելուկային հարցումները գրեթե
միշտ ուղղվել են մեծ լսարանին:

Բնությունն ու մարդու կյանքը լի են բազում չլուծված խնդիրներով և առեղծվածներով ու ի-
րենց պատասխանին սպասող հանելուկներով: Բսկ Բարձրյալի հետ հաղորդակցվող Աստծո
քարտուղար-բանաստեղծները կյանքի և բնության անբացատրելի թվացող ու անլուծելի
գաղտնիքները և հանելուկ-առեղծվածները ոչ միայն բացողն ու բացահայտողն են, այլև լու-
ծող-մեկնաբանողը, քանզի նրանք, ի տարբերություն սովորական մահկանացուների, ունեն
«հատուկ աչք ու ականջ, նյարդային հատուկ համակարգ, ուրիշ հոտոտելիք ու շոշափելիք.
այսինքն՝ բոլոր նրանք (կամ միայն նա՛), ովքեր ունեն ոչ թե հինգ, այլ վե՛ց զգայարան» (VI,

¹ Մ. Հ ա թ ու թ յ ու ն յ ա ն. Հայ ժողովրդական հանելուկներ, Երևան, 1960:

² Ա. Մ ն ա ց ա կ ա ն յ ա ն. Հայ միջնադարյան հանելուկներ, Երևան, 1980:

³ Պ. Ս ն ա կ. Երկերի ժողովածու 6 հատորով, կազմող՝ Ա. Արիստակեսյան, հ. 5, Երևան, 1974, էջ 362:
Այսուհետև հատորը և էջը կնշվեն տեքստում՝ մեջբերմանը կից:

417): Նրանց է տրված «վեցերորդ զգայարանի» միջոցով կյանքի և աշխարհի խորախորհուրդ գաղտնիքները տեսնելու, զգալու և բացահայտելու աստվածատուր շնորհքը.

Նա թարգմանիչն է ձեր այն (ինչերի՞),
 Որ չեն հասցրել անգամ մի տք դառնալ,
 Այլ ընդամենը շարժում են հոգու,
 Խաղ են մկանի
 Կամ արյունի եռք...
 ...Նա ձեր փոխարեն
 Ձեր երագներն է տեսնում քնի մեջ...
 – Այդ... ե՛ս եմ որ կամ (I, 502):

Իսկ ո՞րն է բանահյուսության այս տեսակի հանդեպ Պ. Սևակի հետաքրքրության պատճառը, առավել ևս, երբ դրանք մանկաաշխարհի համար չէին նախատեսված:

«Անլռելի զանգակատուն» պոեմից հետո Պ. Սևակը բանաստեղծական նորովի մտածողությամբ դարձել էր «ավանդախախտ»՝ դեմ գնալով պարզունակ «թոնրատնային» պոեզիային: «Մարդը ավիի մեջ» ժողովածուն, ուր տեղ էր գտել նաև վերոբերյալ բանաստեղծությունը և ամբողջ «Վերնագիրը վերջում» շարքը, հիասթափեցրել էր շատերին: Սևակյան ինքնատիպ մտածողությունը, բանաստեղծական անսովոր կառուցվածքների ու պատկերների (այդ թվում նաև հանելուկային) առատությունը հաճախ գրական շրջանակներում տարակարծություններ էր, նաև քննադատությունների տեղիք են տվել:

«Վերնագիրը վերջում» շարքը, որին Համո Մահյանը, կես կատակ, կես լուրջ ռեբուս համարելով, խորհուրդ էր տալիս այն հանելուկների ժողովածուում տեղադրել⁴, շատերի կողմից ճիշտ չի ընկալվել, և բանաստեղծն ստիպված է եղել թե՛ բանավեճերի ժամանակ, թե՛ հոդվածներում, նամակներում ու հարցազրույցներում բացատրել այդ «ավանդախախտ» պոեմի արժեքը (Վահե Հովակիմյանին հղած նամակում այն անվանում է 11 գլխանի պոեմ)՝ համարելով իր «բոլոր գրվածքների մեջ հազվագյուտներից մեկը» (VI, 419):

«Վերնագիրը վերջում» շարքում ընդգրկված բոլոր 11 բանաստեղծություններն էլ ինքնաբացահայտումներ են՝ գեղարվեստական խոսքի ուժով արված հոգու ինքնանկարներ: Այդ անսովոր շարքը բոլոր բանաստեղծ ծնվածների մասին է և բանաստեղծի «վեցերորդ զգայարանին»՝ աշխարհին ու մարդկանց հաղորդակից դարձնելու մտահոգությունից է ծնունդ առել: Բանաստեղծական խոսքի զորությամբ ասես բացվում են պոետի հոգու գաղտնարանների դռները, և ընթերցողն այդ «պատկերասրահում» հաղորդակցվում է նրա անքնությանը, լռությանը, արհամարհանքին, տանջանքին, խոհերին, քայլերին, ինքն իր համար երգելուն, ուրախության ու թախծելու պահերին:

Բազմաշերտ հանելուկային կառույցի եզակի օրինակ է «Եվ ուրիշ ոչի՞նչ» բանաստեղծությունը: Առանց հարցման ու հարցադրման երանգի, ընթերցողին է ներկայացվում հինգ «հանելուկ-առաջադրանք»՝ իրենց բանաստեղծական «պատասխան-լուծումներով».

⁴ Ս. Ս ա թ ի ն յ ա ն. Պարոյր Սևակը զուգահեռի վրա. – «Գարուն», 1981, № 11, էջ 54:

Ձորից թռչելիս,
 Ժայռից ցատկելիս,
 Որպես կենդանի – շնչող արարած,
 Նա խեղանդամվում
 Ու տնքտնքոցով քարշ տալով ոտը՝
 Փոշի է հանում ճանապարհներին...

– Իսկ մենք պարզապես կոչում ենք... քամի՝
 Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Նա էլ, մարդու պես,
 Ունի ամոթի զգացումը նույն,
 Դրա համար էլ
 Հագուստ է գործում խոտից ու թփից,
 Որպեսզի ծածկի իր մերկությունը...

– Մենք ընդամենը կոչում ենք... առո՛ւ,
 Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Առասպելական հսկա մարջաններ,
 Որ վզնոց դարձած՝
 Ձուգում են վիզը պատրշզամբների,
 Մի բան էլ էլ ավե՛լ –
 Ունեն համ ու հոտ...

– Իսկ մենք կոչում ենք... պղպե՛ղ կամ տաքդե՛ղ.
 Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Ձուգված ավազի դեղին կապրոնով
 Եվ անձեռագործ նեյլոնով կանաչ՝
 Հնչեցնում է նա իր ջինջ սոպրանոն...

– Իսկ մենք պարզապես կոչում ենք... աղբյու՛ր.
 Եվ ուրիշ ոչի՛նչ:

Մի մե՛ծ երփներանգ յուղաներկ կտավ,
 Որ ժամեր հետո փոխվում է հանկարծ
 Սև ու միագույն խորանկարի...

– Իսկ մենք կոչում ենք լոկ... օ՛ր ու գիշե՛ր.
 Եվ ուրիշ ոչի՛նչ (I, 334–335):

Այս «հարց ու պատասխանին» հաջորդում են ևս երեք հակիրճ բանաստեղծական մեկնություններ գլխի (հրա՛ջք իսկական), սրտի (լեցուն գաղտնարա՛ն) և մարդ արարածի (մի քայլոդ աշխարհ).

Հրա՛ջք իսկական,
Կոչում ենք... գլուխ:

Լեցուն գաղտնարա՛ն.
Անվանում ենք... սիրտ:

Մի քայլոդ աշխա՛րհ,
Մարդ ենք հորջորջում... (I, 335):

Բնության այս բոլոր հրաշագործությունները՝ հանելուկային պատկեր-ընկալումների տեսքով, սուկ Աստծո քարտուղար-բանաստեղծների մենաշնորհն է: Նրանց է միայն տրված իրերի, երևույթների խորքերը թափանցելու, տեսածն ու զգացածը բառաշապիկի մեջ տեղավորելու և մարդկանց հոգիները դրանցով հարստացնելու պարզևր.

Եվ... վա՛յ ինձ ու ձեզ.
Այսքանից հետո
Մենք մեզ կոչում ենք նաև... բանաստե՛ղծ... (I, 335):

Պ. Սևակի ստեղծագործությունների վրա նշանակալից ներգործություն են ունեցել մեր մշակութային կյանքում որոշակի արժեք ներկայացնող գրքերի և բանահյուսական ժողովածուների հրատարակությունները: Այսպես, օրինակ՝ 1950-ականներին գրված մի շարք բանաստեղծությունների, մասնավորապես, «Ութնյակների» ծնունդը պայմանավորված էր Ա. Ղանալանյանի «Հայկական առածանիի» (1951 թ.), իսկ 13 մանկական բանաստեղծություններին՝ «Ավանդապատումի» (1969 թ.) հրատարակությունների հետ⁵: Ս. Հարությունյանի հայ ժողովրդական հանելուկներին նվիրված ուսումնասիրությունների⁶ և համահավաք ժողովածուի⁷ հրատարակությունները ևս խթան են հանդիսացել Պ. Սևակի հանելուկատիպ բանաստեղծությունների լույս աշխարհ գալուն: Բանաստեղծն ինքն էլ է այդ մասին խոստովանել Ս. Հարությունյանին, ասելով, թե հանելուկների մասին նրա կատարած ուսումնասիրությունների և համավաք ժողովածուի հրատարակություններն իրեն հուշել են գրելու հանելուկային կառույցներով բազմաթիվ բանաստեղծություններ և հատկապես «Վերնագիրը վերջում» շար-

⁵ Տե՛ս Ա. Ս ա ր գ ս յ ա ն. Պարույր Սևակը մանկագիր, Երևան, 2004:

⁶ Ս. Հ ա ր ո ն լ թ յ ու ն յ ա ն. Ժողովրդական հանելուկների մի քանի առանձնահատկությունների մասին. – ՊԲՀ, 1959, № 1, էջ 164, և ու յ ն ի՝ Հայկական հանելուկների կապը բանահյուսական մյուս ժանրերի հետ. – ՀՄՄՌ ԳԱ «Տեղեկագիր հասարակական գիտությունների», 1959, № 4, էջ 55, և ու յ ն ի՝ Հայ ժողովրդական հանելուկներ (ուսումնասիրություն), Երևան, 1960:

⁷ Ս. Հ ա ր ո ն լ թ յ ու ն յ ա ն. Հայ ժողովրդական հանելուկներ [Համահավաք ժողովածու], Երևան, 1965:

քը⁸:

Այսպես, թե՛ «Եվ ուրիշ ոչի նչ» բանաստեղծությունը, թե՛ «Վերնագիրը վերջում» շարքը գրվել են նույն 1959 թ., Թիֆլիսում և իրենց կառուցվածքով ու ուղղվածությամբ նույն նպատակին են ծառայում, իսկ «Կրկնվող հանելուկը» (1965 թ.), «Հանելուկ առաջինը», «Հանելուկ երկրորդը», «Սերը հանելուկ» և «Արմատավոր հանելուկը» (1967 թ.) հաստատում են վերն ասվածը:

Ժողովրդական հանելուկները բանահյուսական որոշ տեսակների նման ժամանակի ընթացքում մեծերից անցել են մանուկներին և առ այսօր էլ, իբրև ժամանցի, մրցության ու մտավարժության միջոցներ, շարունակում են գոյատևել մանկաշխարհում: Սակայն Սևակի ստեղծագործություններում հեղինակաստեղծ հանելուկներն ու հանելուկային կառույցների կիրառությունները շուտասելուկների նման նոր իմաստ են ձեռք բերում և նորովի դրսևորումներով կրկին ծառայում հասուն տարիքի մարդկանց:

Եթե ժողովրդական նմանատիպ ստեղծագործություններում առարկայի ու նրա պատկերբանաձևի միջև եղած կապը բավականին մթազնաձ է, և այդ կապի բացահայտման հնարավորությունը ընձեռված է հանելուկ առաջադրվողին, ապա սևակյան հանելուկներում ու հանելուկատիպ կառույցներում այն բացահայտվում է հենց իր՝ հանելուկ առաջադրող բանաստեղծի կողմից՝

ա) կամ «հանելուկի» սկզբում՝ իբրև վերնագիր («Սերը հանելուկ»), (VI, 237):

բ) կամ ստեղծագործության վերջում («Հանելուկ առաջին», «Հանելուկ երկրորդ»), (VI, 234, 236):

գ) հանելուկային հարցի պատասխանը հուշում է բանաստեղծության խորագիրը («Վերնագիրը վերջում» շարքը), (I, 492–502):

դ) մասնակի պատասխանից հետո հանելուկային առարկան հստակ չի ներկայացված, կասկածելի է («Արմատավոր հանելուկ»), (VI, 239):

ե) բանաստեղծական պատկեր-հանելուկները ներկայացվում են հեղինակային մեկնաբանությամբ և առանց հարցադրման («Եվ ուրիշ ոչի նչ»), (I, 336)

զ) բանաստեղծության մեջ հանելուկային կառուցվածքը հանդես է գալիս իբրև ավանդության նախադրու՝ հանելուկի առարկայի նախօրոք մատնանշմամբ («Չղջիկը»)⁹:

Հանելուկային կառույցներին և դրանց ներքին ոգուն համապատասխանող բանաստեղծությունների խորագրերը ևս ժողովրդականի նման բազմատեսակ են: Դրանք կա՛մ կոչվում են բուն տեսակի անունով՝ թվային հաջորդականության ընդգծմամբ («Հանելուկ առաջին», «Հանելուկ երկրորդ»), կա՛մ խորագիրը տեսակի հետ հանելուկի առարկան է մատնանշում («Սերը հանելուկ»), կա՛մ էլ հանելուկաբնույթ բանաստեղծությունների շարքը մի ընդհանուր խորագրի տակ է («Վերնագիրը վերջում»), որն ինքնին առաջադրած հանելուկի պատասխանն է:

Հանելուկային կառույցներով բանաստեղծությունները տարբերվում են իրարից ոչ միայն իրենց կառուցվածքով, այլև հարցադրման ու դրանց պատասխանների ինքնատիպ լուծումներ-

⁸ Ս. Հ ա ռ ու թ յ ու ն յ ա ն. Եվ օրհնյալ էր ծնունդը (հուշեր Պ. Սևակի մասին, ձեռագիր, Ս. Հարությունյանի անձնական արխիվ):

⁹ Պ ա ռ ու յ ը Ս և ա կ. Չեր ծանոթները, Երևան, 1984, էջ 36:

րով: Այսպես, օրինակ, թվում է՝ ընդհանուր կառուցվածքով իրար նման են «Հանելուկ առաջինը» և «Հանելուկ երկրորդը»: Մակայն սրանք սոսկ հարցադրում-առաջադրանքի ձևով են նման: Առաջինի մեջ հանելուկային առարկան անորոշ է (Իսկ այդ ի՞նչն է, // Որ երբ հասավ, // փախցրնում է մեր քունն աչքից) (VI, 234), իսկ երկրորդի մեջ այդ առարկան ինչ-որ չափով կոնկրետացված է. Այդ ո՞ր կենդանին է, որ չգիտի լողալ, // Իսկ թե փորձեց // Սուզվում-խեղդվում է (VI, 236):

«Հանելուկ առաջինի» հարցմանը հետևում են 5 համոզիչ պատասխաններ. պապիկի կարծիքով անքնությունն իջնանել է իր ներսում ծերության, պատերազմի երես տեսած հայրիկի կարծիքով՝ գերության, մայրիկի կարծիքով՝ մերության, փոքրիկ տղայի կարծիքով՝ Ձմեռ պապիկի և արբունքահաս աղջկա կարծիքով՝ սիրո տեսքով: Յուրաքանչյուր պատասխանի մեջ ամբողջանում են ու առանձնանում տարբեր սեռի և տարիքի մարդկային բնավորությունները: Այս բանաստեղծությունը հանելուկային կառույցների շարքում միակն է, որի լուծման առարկան կոնկրետացված ու որոշակիացված չէ, և բոլոր մասնակիցներն էլ իրենց պատասխաններով ճիշտ են և յուրովի են ապրել այդ անքնությունը:

Հանելուկային միջավայրի կիրառությամբ Պ. Սևակն էլ ավելի անմիջական ու կենդանի է դարձնում բանաստեղծական պատկերները: Մայրիկի կերպարն ամբողջանում է նրա պատասխանի կրկնությամբ՝ սկզբում՝ շեշտված (իբրև իմացած պատասխանի անմիջական արտաբերում) և ապա՝ բացականչական նշանով (անքնությունն իբրև մայրության անբաժանելի ապրում), իսկ փոքրիկ տղայի կերպարը՝ նրա ճիշտով, որ գալիս էր Ձմեռ պապիկին տեսնելու կարոտից.

Փոքրիկ տղան
 Փոքրիկ ափը զարկեց ափին
 Ու ձայնիկն իր միացնելով
 Ջնգուն ծափին
 Չասա՛ց... գոռաց.
 – Ձմե՛ռ պապին (VI, 234):

Հանելուկային պատասխանի բանաստեղծական ինքնատիպ դրսևորում է արբունքահաս աղջկա պատասխանն իր խոսուն լռությամբ.

Իսկ աղջիկը արբունքահաս...
 ...Ոչինչ չասաց,
 Բայց մտածեց,
 – Պա՛րզ չէ, սե՛րբ... (VI, 234):

Եթե «Հանելուկ առաջինում» հարցմանը հաջորդող պատասխաններն ինքնին հանելուկային միջավայր են ստեղծում և դրանցով բնորոշում բանաստեղծության ինքնատիպ կառուցվածքն ու ասելիքի «բազմաձայնությունը» (հիշենք սիմֆոնիզմի սևակյան բնորոշումը. «Միմֆոնիզմը ամենևին էլ բանաստեղծական մեծ կտավների մենաշնորհը չէ. «սիմֆոնիզմը» կարող է դրսևորվել նաև 15-20 տողանոց բանաստեղծության մեջ, որովհետև «սիմֆոնիզմը» ոչ այն-

քան ժանր է, որքան մտածողության ձև», V, 143), ապա «Հանելուկ երկրորդում» (VI, 236) նույնիսկ որոշ չափով կոնկրետացված հանելուկային առարկան չի օգնում ճիշտ պատասխանը գտնելուն: Թեպետ հանելուկի կոնկրետացված առարկան՝ կենդանին, պետք է, որ այդ բնագավառի գիտակ կենդանաբանից կորզեր ճիշտ պատասխանը (այդ կենդանին ուղտն է), բխում էր սոսկ արտաքին հատկանիշների նմանությունից: Ճիշտ պատասխանը գտնելուն օգնում է հենց ինքը՝ հարց առաջադրողը, քանզի հանելուկի առարկայի պես առեղծվածային ու անընկալ է նաև հենց ինքը՝ «Ճշմարտածին» ու «Ճշմարիտ» Աստծո քարտուղար-բանաստեղծը.

Այդ կենդանին... ե՛ս եմ,
Որ չգիտեմ կյանքի սահանքներում լողալ,
Հետն էլ նաև... սողալ... (VI, 236):

«Հանելուկ երկրորդը» հարցադրվող հանելուկի առարկայի արտաքին և պոետական բնավորության ներքին նմանությունների հենքի վրա է կառուցված:

«Կյանքի սահանքներում» լողալ ու սողալ չկարողանալու ինքնախոստովանությանը հանդիպում ենք նաև «Նահանջ երգով» պոեմում՝ գրված դեռևս 1961 թվականին.

Մի օր ես խեղդամա՛հ պիտի լինեմ,
Սակայն ոչ թե ջրում,
թեպետ մինչև այսօր
Չեմ սովորել գոնե կյանքում փո՛քր - ինչ լողալ (VI, 236):

Այնուհետև բանաստեղծը բացահայտում է իր «խեղդամահ» լինելու իսկական դրդապատճառը.

Ապրած-զգացածըս ասել չգորելո՛ւց
Ես կխեղդվեմ մի օր՝
ինչպես մահանում են
Կոկորդի մեջ խցված սուր ոսկորից... (III, 181 - 182):

«Մի բան մտածելը և այլ բան ասելը անբարոյականության վատթարագույն տեսակն է, ինչպես որ հարկադրաբար սիրելն էլ վատթարագույն շնականությունն է»¹⁰, – գրում է Պ. Մնակը «Անցյալը ներկայացած» ինքնակենսագրականում:

«Հանելուկ առաջինի» և «Հանելուկ երկրորդի» մեջ ներկայացված անսպասելի ու անսովոր պատասխանի ձևը բացակայում է ժողովրդական հանելուկներում: Հանելուկային կառույցով բանաստեղծության յուրատեսակ դրսևորումներ են «Մերը հանելուկը» և «Արմատավոր հանելուկը»: Առաջինում բանաստեղծության խորագիրը առաջադրված ինչուների պատասխանն է, որով փորձ է արվում բացահայտել սիրո ճիրաններում տանջվող-տառապողի քաղցր ապրումները.

¹⁰ Ղոդանջ հիշատակի, Երևան, 1991, էջ 261:

Ե՞րբ և ինչպե՞ս է,
 Որ մենք մեր գլխով
 Կարծես դիպչում ենք արևի գլխին...
 ...Ե՞րբ և ինչպե՞ս է... [որ] ...տնավորված մեր սիրտը
 Դարձյա լ
 Տնավեր դարձած
 Ու թափառական դարձած վերստին,
 Ճամփա է ընկնում
 Մաշված հետքերով անքուն կարոտի՝
 Ինքն իրեն նորից դառնալու հույսով...
 Վերջապես, ասա՛, ե՞րբ և ինչո՞վ է,
 Որ ցավի հումը
 Եփվել-եռալով դառնում է տանջանք... (VI, 237 - 238):

Այս հանելուկային հարցադրումների պատասխաններին, եթե խորագիրն անգամ չլիներ, կարող էր ճիշտ պատասխանել լոկ նա, ով ճաշակել է սիրո թե՛ վայելքները, թե՛ տանջանքները:

Հանելուկային կառույցներով ստեղծագործությունների մեջ իր ինքնատիպությամբ առանձնանում է «Արմատավոր հանելուկը»՝ նվիրված մասրենուն.

Ժայռից մասուր է կաթում, // կարմիր սարսուռ է կաթում¹¹, – այսպես է վերակենդանացրել Համո Սահյանը բնության այս հրաշալիքը:

Պ. Սևակի գրչի տակ մասրենին հանդես է գալիս իբրև բնության հրաշագործություն և միաժամանակ առեղծված, իբրև... «արմատավոր հանելուկ»: Բանաստեղծության հենց սկզբում բացվում է այդ հանելուկի իսկությունը՝ առարկան: Դա մասրենին է, որը կապկել է վարդերին և «բուսնում է... ժայռի ականջին» ու «քարափի շրթունքին»: Սակայն մասրենին, որ «թե՛ թուփ է, թե՛ ծառ է», նաև «ո՛չ թուփ է, ո՛չ ծառ է, ո՛չ վարդ է...»:

– Իսկ ի՞նչ է, – հարցին հետևում է պոետական մեկնությունը.

– Երևի
 Մասրենին... լուսնոտն է... արևի,
 Որ քայլում քիվերի վրայով,
 Բնական – ժայռեղեն քիվերի,
 Ու ներքև չի ընկնում իր վերից... (VI, 239 - 240):

Մասրենին... լուսնոտն է... արևի, – ահա այսպես է լուծվում այդ արմատավոր հանելուկը: Պատկերների նման խտություն բանաստեղծական խոսքում հիրավի նորություն էր գրականության մեջ:

Հանելուկային կառույցների հետ սերտորեն կապվում են նաև հարցման ձևով և ինքնատիպ ու անսովոր պատասխանով առանձնացող բանաստեղծությունները («Խեղկատակը» (II, 48),

¹¹ Հ. Մ ա հ յ ա ն. Քարափների երգը, Երևան, 1968, էջ 133:

«Երեսու աստառ» (II, 202), «Լավագույնը» (VI, 226): Մի դեպքում հարցումներին անսովոր պատասխաններ է տալիս խեղկատակը.

- Որտե՞ղ են ապրում քամիները:
- Պալատների մեջ:
- Եվ, անշուշտ, մեր իսկ ռունգերում:
- Որտե՞ղ են մեռնում բոլոր կուռքերը:
- Ծափ ու ծիծաղի ծանրության ներքո,
- Նաև խունկերում (II, 48):

Մեկ այլ դեպքում («Երեսու աստառ» (II, 202), «Երջանկության նոր չափանիշ» (VI, 204), «Լավագույնը» (VI, 226) «հանելուկային հարցադրումներին» պատասխանում է բանաստեղծն ինքը, բայց նրա պատասխանն էլ խեղկատակի պատասխանի պես հեռացած է բնական տրամաբանական, կենսաբանական պատասխաններից, որոնց մեջ ևս հստակ ուրվագծվում է այն «երրորդ աչքը», որ բանաստեղծը կոչել է «վեցերորդ զգայարան».

Ուռենիները նրա՛ համար են,
 Որպեսզի... ցույց տան ջրին ճանապարհ...
 Եվ ծուխը, նո՛ւյնպես, նրա՛ համար է,
 Որպեսզի... ցույց տա ուղղություն քամուն:
 ...Եվ արտայտները նրա՛ համար են,
 Որպեսզի... իրենց երգով չորացնեն
 Շաղն ու եղյամը վաղ առավոտվա (II, 202):

Բանաստեղծական նման խտացված մեկնաբանություն-պատասխանները Պ. Սևակի մոտ հաճախ թևավոր ասույթի ուժ են ձեռք բերում.

Լավագույն հավատն այն է,
 Որ երբեք չի դառնում կրոն:

Լավագույն դիմակն այն է, անկասկած,
 Որ կոչվում է դեմք (VI, 226):

Հանելուկային տարաբնույթ դրսևորումներից և ոչ մեկը չի կրկնում մյուսին: Նման կիրառությունները բանաստեղծական պատկերի ու գեղարվեստական խոսքի մատուցման մի-մի հայտնություններ են, որոնք, ինչ խոսք, նորություն են մեր բանաստեղծական աշխարհում և ինքնատիպ երանգ են հաղորդում Պ. Սևակի պոեզիային:

ПРОЯВЛЕНИЯ ЖАНРА ЗАГАДКИ В ПОЭЗИИ ПАРУЙРА СЕВАКА

ARMEN SARGISYAN

Р е з ю м е

Паруйр Севак в своем творчестве широко использовал жанр загадки. У него это не просто литературные обработки целостного фольклорного материала, а его разнообразные частичные проявления. Такими особыми средствами отражается внутренний мир поэта, стремившегося сказать новое слово в поэзии, по-новому донести пережитое и прочувствованное.

THE DISPLAYS OF RIDDLE GENRE IN PARUYR SEVAK'S WRITINGS

ARMEN SARGSYAN

S u m m a r y

Riddle genre is widely used in Paruyr Sevak's writings. It is not simply literary development of a folklore theme but diverse display of the latter. Reflections like these are specific ways of revealing the inner world of the poet, trying to introduce his own style into poetry and reproduce his experiences and feelings in a new way.